

Ժ Ի Ի Լ Վ Ա Լ Է Ս Ի Մ Ա Յ Ը

(Հրատարակուած Տիկին Սեվրինի ԿԱՐՄԻՐ ԷՋԵՐ

գրքին մէջ եւ գրուած 1886ին, վալէսի մահուան
առաջին տարեդարձին առթիւ).

Երբ մեծ հառաչով մը գէտի ետ ին-
կաւ, երբ հասկցայ թէ գարշելի Մահը
զայն յափշտակած էր արդէն, ընդզգման
ազազակ մը ունեցայ բոլոր անոնց գէտ որ
կը փորձէին զիս միխիթարել.

— Զգեցէք, ձգեցէք... ա՛հ գուք չէք
գիտեր թէ ան ի՛նչ էր ինծի համար: Իմ
հայրս էր... իմ գաւակս էր:

Իմ հա՛յրս:

Արդարեւ անիկա իմ մաքիս խնամա-
կալը եղաւ, իմ համոզմանս ստեղծիչը:
Պարժուա միջավայրի կաւէն զիս գուրս
քաշեց, նեղութիւնը կրեց իմ հոգիս ըստ
իր սրտակերին շողուելու եւ ձեւակերպելու.
այն տեսակ մը պէտքէն սր ես էի այն
ատեն, անիկա պարզ ու անկեղծ արարած
մը հանեց, ինծի տուաւ քաղաքացուհիի
սիրտ մը եւ քաղաքացիի ուղեղ մը:

Ա՛հ հա՛յր, սիրելի՛ հայր:

Անոնք որ կը քրթնէին մեր անցնիլը
տեմնելով, անոնք որ ժպիտ մը կ'ունենա-
լին իմ քսան գարուններս անոր յիսուն ա-

շուններուն քովն ի վեր միշտ տեմնելով, ա-
նոնք չեն գիտեր ի՛նչքան իրենց հեգնու-
թիւնները կամ յետին մաքերը քիչ կը
կշռէին իմ գերագոյն անտարբերութեանս
առջեւ, ու մանաւանդ խորին հրճուանքնե-
րուն առջեւ այն գերին գոր ընդունած էի
կատարել իր մօտ:

Դիւրին է Անտիգոնէն ծաղրել երբ Ան-
տիգոնէն Իգիպոսի աղջիկը չէ,—երբ մանա-
ւանդ Իգիպոսի աչքերն իրենց երիտասար-
դութիւնը պահած են անոր ճերմակ մա-
զերու սաղաւարտին տակ:

Բայց ի՛նչքան քիչ հոգս էր ատիկա:
Եւ ի՛նչպէս վրէժս կը լուծուէր երբ գէտս
հասած՝ աշխատութեան սեղանին առջեւ,
մեծ գծերով կ'ուրուագրէր պատմութիւնը
չքաւոր զանգուածին՝ միշտ ճմլուած,
միշտ ոտնակոխուած: Իր սփռ պատկերաւոր
էր,—գեղեցիկ պատկերներով ուր միշտ
կարմիր կար, կեղեքեալներուն արի՛ւնը որ
դարբէ ի վեր կը հօսի՝ տաւնց որ անոր
աղբիւրը երբեք չորցած ըլլայ: Յետոյ իմ

գեղածիլ հաւատքս կ'օրօրէր Տիւինի Ծը-
նունդի խաղերով, Քլեմանի երգերով, Փո-
թիէի յանկերգներով... ու ես իր քովն
ի վեր, հլու աղջնակի մը պէս, կը հեգէի
ամբողջ ալիքէն Յեղափոխութեան:

Այո՛, իմ հո՛յրս: Եւ սակայն ո՛րքան
աւելի ճիշտ եղաւ երկրորդ բառը, «իմ
զաւա՛կս»:

Ա՛հ, գիտեմ՝ որ անտարբեր ու ներհակ
մտքերու համար զաւեշտական բան մը
ունի այս մայրական անուանակոչումը որ
երիտասարդ կնոջմէ մը տարւոք մարդու
մը կ'ուղղուի՝ երբ աւելի քան քառորդ
դար մը զիրենք կը բամբնէ:

Բայց ոչ անտարբերներուն, ոչ հակա-
խոհներուն համար է որ կը գրեմ՝ այսօր:
Անոնք որ այս տարեդարձի օրը զիս պիտի
կարգան, պիտի ըլլան անոնք իսկ որ տարի
մը առաջ կը հեռուէին Վալէսի գիտիկն եւ
էնոր որ սգակիրն էր այդ մեռնողին: Ա-
նոնք այն ընտանիքն են զոր ես իբր իմ
ընտրեցի, անանուն ազգականութիւնը խո-
նարհ դասերուն, մեծ ամբոխը տառապոյ-
ներուն որոնց տուի ամբողջ սիրտս եւ որոնց
համար, կը յուսամ, օր մը կեանքս տալ:

Ատոնց՝ կրնամ պատմել իմ վիշտս, —
անոնք յարգանքն ունին արցունքներու: Եւ
սակայն անոնք կենդանի ու խոփալայտ,
կորովի ու ազմիկալից Վալէսը միայն ճանչ-
ցած են, որուն ճայնը սրահներ կը լեցնէր,
որուն ծիծաղը պատահաններուն ապակի-
ները կը դղրդէր, որուն բռունցքը ա՛յնքան
բիրտ էր ու ձեռքի սեղմումը ա՛յնքան ջեր-
մաղին:

Այդ Վալէսը ես քիչ ճանչցած եմ: Իմ
Վալէսս, այն է որուն համար հիւանդու-
թեան հետ մաքառած եմ երեք ցաւազին
տարիներ շարունակ, այն է որուն համար
մահուան հետ կուրծք կուրծքի կռում եմ
վեց զարհուրելի շաբաթներ ամբողջ:

Իր ծեր ըմբոստի գրեթէ երջանիկ ու
վայրենիօրէն ազատ կեանքին մէջ, ես ու-
րիշ բան չէի բայց եթէ ուրախութիւն մը,
պերճանքի զանակ մը, ոչքանք մը խու-
ժանի մարդու որ իր տաղանդով աշխարհիկ

գասու կին մը հրապուրած է եւ զայն ֆո-
պուրներու մէջ կը պառնայ:

Միայն թէ կը զգայի նաեւ որ իրեն
համար քիչ բան էի, թէ իր թափառական
ծերութիւնը կը խուսափէր ձեռքէս, թէ
այդ դրական աշխատակցութիւնն իսկ — ու-
ժով կապը մեր միջեւ — որ՝ իմ մասին՝
ա՛յնքան երախտագիտութեամբ կազմուած
էր, իր կողմէն՝ ուրիշ բան չէր բայց եթէ
վարպետի զիջողութիւն մը դէպի աշկերտը:
Իր կեանքին աւելորդն էի, ոչ այլ ինչ:

Բայց յետոյ... երբ հիւանդութիւնը
զինք գեղին դարկաւ, երբ անոր վրայ կա-
տաղօրէն յարձակեցաւ, ինչպէս այն ճա-
դատ անգղերը որ պատերազմներուն կը հե-
տեւին ու վիրաւորեալները կը վերջացնեն,
երբ մագիլներովն ու կտուցովը անոր մի-
սերը փրցուց, թոքերը կրծեց, երբ այդ եր-
բեմնի հերակլեան կազմով մարդէն տեսակ
մը ուրուական միայն մնաց, կմախքի մը
պէս վախտ, ազու մը պէս վատոյժ, այն
ատեն, ո՛հ այն ատեն, իր կեանքին անհրա-
ժեշտութիւնը դարձայ, եւ, ասիկա կ'ըսեմ
հպարտութեամբ, իր կեանքն իսկ:

Իր ծեր Քրիստոսի երեսին վրայ, որուն
ահաւելի կերպով կնճռոտած մօրթը մեղրա-
մամի թափանցկութիւններ ունէր, կը վա-
ռէին իր տաք աչքերը որ սենեակին մէջ
ինծի կը հեռուէին՝ խանդաղատանքով ու
ցաւով լեցուն:

Ես ուժ կը գտնէի խնդալու, զինքը
զուարթացնելու, դրօսցնելու. իր բարձրը
շտկելով քաջութիւնը կ'ունենայի յաջորդ
գարնան վրայ խօսելու, իր մօտակայ ապա-
քինման, եւ անուշ արեւին, կանանչ խոտին
վրայ, զոր պիտի երթայինք վնասել հե-
ռուն շատ հեռուն...

Եւ, մինչդեռ իր գէմքը կը լեցուէր
պայծառութեամբ, թեւերուս մէջ կը
կծկուէր գրեթէ վախով, եւ կը զգայի մեր
շուրջը յաճիլն անոր սրմէ կարելի չէ խու-
սափիլ, անողոք մահուան որ գարնանկալ
կը սպասէր՝ զայն ինձմէ գողնալու համար՝
այն վայրկեանին ուր պիտի գաղթէի զին-
քը թեւերուս մէջ լեզված պահելէ:

Զաւա՛կս, այս խօսքս ետ չեմ տաներ:

Փոքրիկ տղէ մը աւելի չէր կշներ արդէն այլ եւս, երբ իր մտաթափ մարմինը դիրկս առած անկողինէ անկողին կը փոխադրէի: Զիս կը կանչէր տղու մը պէս, ցորեկը, գիշերը, ամէն վայրկեան զիս իր վրայ հակած տեսնելու, զիս իր քովիկն զգալու հաճոյքին համար միայն: Եւ ես ինքս ճեռքովս զինքը պատանքին մէջ փաթթեցի, ինչպէս քաջասիրտ մայրերն իրենք իսկ պատանքին մէջ կը կարեն այն որ իրենց մարմնոյն մարմինը եղաւ:

Եթէ այս բոլորը կ'ըսեմ, կ'երգնում որ իմ ըրածս պատմեալ համար չէ: Արժաւ-

նիք մը չկայ պարտականութիւնը կատարելուն մէջ, երբ մանաւանդ մարդ հոն ա՛յդքան բուռն հրճուանք մը կը գտնէ:

Բայց այսօր, այս տարեդարձին առթիւ պիտի չարկաին մարդիկ որ Վալէսի ետականութիւնը, Վալէսի անսրտութիւնը պիտի հոչակեն:

Կարելի՞ է կարծել թէ այդքան ետաւան, այդքան անգութ, անսիրտ եղաւ այն որ կարող էր մայրական կամ որդիական աշակերտի հրայրքոտ գորով մը ներշնչել եւ որուն յիշատակը մարդ կրօնքի մը պէս կը պահէ:

ՍԵՎՐԻՆ

